

<https://doi.org/10.18778/8220-726-2.02>

PATRYK GRANCOW
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)

PEDAGOGICZNY CHARAKTER PEDERASTII W STAROŻYTNEJ GRECJI W ŚWIETLE WYBRANYCH PRZYKŁADÓW PODARKÓW

Streszczenie. Pederastia występująca w starożytnej Grecji, będąca istotnym elementem jej kultury oraz tożsamości, miała pokaźny wpływ na kształtowanie się społeczeństwa antycznej Hellady. Cała instytucja pederastii miała pewne określone ramy oraz zasady funkcjonowania, jednak w artykule tym zaprezentowana będzie głównie kwestia wręczania podarków przez *erastes* *eromenosowi*. Wybrane przykłady źródeł historycznych umożliwią zinterpretowanie znaczenia prezentów, tego jaką rolę pełniły, co oznaczały i dlaczego były wręczane kochankowi. Pozwoli to na odkrycie pedagogiczno-wychowawczego charakteru pederastii, a tym samym jej wpływu na greckie społeczeństwo.

Słowa kluczowe: pederastia, eromenos, erastes, podarki, zwierzęta, pedagogika, ceramika.

Wprowadzenie

Starożytne społeczeństwa, w tym także Hellenowie, były silnie prześląknięte seksualnością, która była nieodłącznym elementem cywilizacyjnym łączącym się z wieloma innymi dziedzinami życia. Cywilizacja grecka była integralnie złączona z homoerotyzmem, z którego wywiedziono specyficzny rodzaj relacji zwany pederastią. W dzisiejszych czasach kojarzona jest negatywnie przez współczesne społeczeństwo¹, jednakże dla

¹ Słowo „pederastia” pod wpływem kultury judeochrześcijańskiej nabrało negatywnego wydźwięku. Mimo iż od 1908 r. słowniki języka polskiego nie podają nacechowanej negatywnie definicji tego słowa, to dalej w polskim społeczeństwie „pederastia” i słowa z nią związane są kojarzone negatywnie i używane w obraźliwym kontekście, w: J. Rodzoch-Malek, *W jaki sposób mówi się w polszczyźnie o homoseksualizmie i osobach homoseksualnych? Analiza leksyki na podstawie danych leksykograficznych i tekstowych*, nieopublikowana praca doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. prof. UW Doroty Zdunkiewicz-Jedynak. Uniwersytet

antycznych Greków stanowiła wyjątkowy oraz ważny element kulturowy. Jak podają badacze tematyki, ten rodzaj miłości, uważano za jedyny prawdziwy *eros*², bowiem, jak uważa C. Reinsberg: „jedynie w tym przypadku konieczna i nieodzowna była więź intelektualno-duchowa łącząca partnerów, zaś kontakt seksualny pozostawał na dalszym planie i tylko w pewnych sytuacjach pozwalano sobie na uzewnętrznienie erotycznych pragnień i cielesne zbliżenie”³. Warto również wspomnieć, iż miłość do chłopców, poza wzajemną sympatią i harmonią, opierała się także na przyjacielskiej relacji, która po fazie czysto pederastycznego związku mogło przekształcić się w prawdziwą przyjaźń na całe życie, określaną mianem *philia*⁴. Jak więc można się domyślić, pederastia nie była zjawiskiem potępianym, a wręcz przeciwnie, społecznie pożądanym, co wskazuje na potrzebę pochylenia się nad nią i przeanalizowania jej wpływu na kształtowanie cywilizacji greckiej. Celem niniejszej pracy będzie analiza pedagogicznego charakteru pederastii na podstawie ukazanych w literaturze oraz malarstwie wazowym podarków składanych przez *erastes* *eromenosowi* i ich interpretacja, która pozwoli zrozumieć przedstawione zjawisko.

Na samym początku omówiona zostanie sama pederastia, na czym polegała oraz przedstawione zostaną ogólne zasady jej funkcjonowania. Ze względu na stan zachowanych źródeł skoncentruję się w głównej mierze na wizerunkach z ceramiki ateńskiej i attyckiej. Zostaną poruszone również wątki pederastyczne dotyczące innych polis greckich. Zakres chronologiczny pracy obejmować będzie głównie okres archaiczny oraz klasyczny. Okres archaiczny, podczas którego kształtowała się instytucja pederastii, określe na czas między początkiem VIII w. p.n.e. a latami 60. V w. p.n.e.⁵ Z kolei okres klasyczny, podczas którego możemy dostrzec w pełni ukształtowaną pederastię w antycznej Grecji, datowany będzie od lat 60. V w. p.n.e., do śmierci Filipa II Macedońskiego, czyli 336 r. p.n.e.⁶

Warszawski, Wydział Polonistyki. Zakład Leksykologii, Stylistyki Teoretycznej i Kultury Języka Polskiego, Warszawa 2012, s. 66–74.

² P. Fijałkowski, *Seksualność, psyche, kultura. Homoerotyzm w świecie starożytnym*, Warszawa 2007, s. 87.

³ C. Reinsberg, *Obyczaje seksualne starożytnych Greków*, tłum. B. Wierzbicka, Warszawa 1994, s. 124.

⁴ *Tamże*, s. 124; K.J. Dover, *Homoseksualizm Grecki*, tłum. J. Margański, Kraków 2004, s. 65. Według P. Fijałkowskiego, gdy młodzieniec osiągnął ponad 20 lat i został włączony do wspólnoty obywatelskiej, związek z dotychczasowym *erastesem* powinien nabrać charakter wyłączny przyjacielski, oparty na życzliwości, współnocie myślenia, w: P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 72.

⁵ E. Wipszycka, B. Bravo, *Historia starożytnych Greków. T. 1: Do końca wojen perskich*, Warszawa 1988, s. 114–115.

⁶ M. Węcowski, A. Wolicki, E. Wipszycka, B. Bravo, *Historia starożytnych Greków. T. 2: Okres klasyczny*, Warszawa 2009, s. 19.

Terminologia zjawiska

Aby rozpocząć rozważania na temat pederastii, należy najpierw pochylić się nad związanymi z nią zagadnieniami terminologicznymi. Podstawowym problemem jest nazewnictwo wspomnianego w tytule zjawiska, co wbrew pozorom może mieć duże znaczenie przy ocenie intymnych związków męsko-męskich w antycznej Grecji. Oczywiście osobną kwestią jest rozważanie starożytnej pederastii przez pryzmat dzisiejszego rozumienia płci oraz seksualności, jednak więcej o tym pisał J. Sieradzan w swoim artykule⁷, dlatego też pominę ten temat. Znacznie istotniejsza jest kwestia nazewnictwa pederastii.

Wśród badaczy zazwyczaj jej synonimem stają się najczęściej określenia „homoerotyzm”⁸, „homoseksualizm”⁹, a także „miłość platoniczna”¹⁰ czy „miłość grecka”¹¹. Niestety, część z tych zwrotów może sprawiać trudności w interpretacji pederastii bądź zwyczajnie wprowadzać w błąd przez brak większego związku ze stanem faktycznym. Tak jest chociażby w przypadku pojęcia „homoseksualizm”, które według niektórych badaczy nie może być odnoszone do pederastii greckiej¹². Z kolei J. Sieradzan podaje, iż zwrot „miłość platoniczna” nie jest do końca trafnym określeniem, jako że „dla Platona miłość była po prostu miłością, bez podziału na cielesną czy duchowną, homo- czy heteroseksualną”¹³.

Sądzę zatem, iż najlepszym rozwiązaniem problemu terminologicznego może być praktyka stosowana przez C. Reinsberg oraz J. Sieradzana, gdzie autorzy stosują przekład na język polski, oryginalnego pojęcia – tzn. zwrot „pederastia”¹⁴. Interesujące wydaje się również rozwiązanie W. Lengauera, który konsekwentnie używa transliteracji oryginału greckiego „paiderastia”¹⁵.

⁷ J. Sieradzan, *Bez paiderasteia nie ma paideia: pedagogiczny aspekt pederastii starogreckiej*, „IDEA – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych” 2009, t. XXI, s. 19–20.

⁸ Przykłady: P. Fijałkowski, *dz. cyt.*; M. Nissinen, *Homoeroticism in the biblical world. A historical perspective*, Minneapolis 1998.

⁹ Przykłady: K.J. Dover, *dz. cyt.*, s. 13; O. Murray, *Człowiek i formy życia społecznego*, [w:] *Człowiek Grecji*, red. J.P. Vernant, tłum. P. Bravo, Ł. Niesiołowski-Spano, Warszawa 2000, s. 292.

¹⁰ J.M. Rhodes, *Eros, Wisdom and Silence: Plato's Erotic Dialogues*, Columbia 2003, s. 13, 117.

¹¹ W.A. Percy, *Pederasty and Pedagogy in Archaic Greece*, Urbana 1996, s. 8, 37.

¹² J. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 20, 22.

¹³ *Tamże*, s. 22.

¹⁴ *Tamże*, s. 124–162; J. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 19–34.

¹⁵ W. Lengauer, *Eros and politics in Athens of the Fourth Century B.C.*, „Res Historica” 2010, t. 29, s. 81–93.

Należy się również zastanowić nad samym znaczeniem terminu „pederastia”, bowiem będzie to przydatne w przypadku dalszych rozważań. Słowo pederastia (παιδεραστία - *paiderastia*)¹⁶ zawiera w sobie dwa kluczowe pojęcia, gdzie pierwszym jest słowo παιδ (*paid*), wywodzące się od rzeczownika παῖς (*pais*) czyli dziecko, choć w tym przypadku wyłącznie płci męskiej w okresie dojrzewania¹⁷, zaś drugim εραστία (*erastia*) pochodzący od czasownika εραῖν, oznaczającego pożądanie, kochanie¹⁸. Co istotne, jak pisze C. Reinsberg, słowo παῖς określało nie tylko chłopców w konkretnym wieku, ale także osoby pozostające w zależności od innych (np. dorosłych niewolników). Zwrot ten zatem nacechowany był pewną bierną zależnością, co podkreślało role w pederastycznym związku między aktywnym dojrzłym mężczyzną, a uległym chłopcem¹⁹.

Istotna jest również terminologia używana do opisu osób biorących udział w omawianym zjawisku. Jak już wcześniej wspomniałem, związek pederastyczny zakładał więź między dorosłym mężczyzną a młodzieńcem. Ten pierwszy zwany był *erastesem* (ἐραστής)²⁰ lub *eronem*²¹, co można tłumaczyć jako „miłośnika” czy „kochającego”²². Z kolei chłopiec określany był terminem *eromenos* (ἐρωμενος)²³, tzn. „kochanek”, „oblubieniec”, „ten, który jest kochany”²⁴; często zwany był również *paidkia* (παιδικιά), co możemy tłumaczyć na „ulubieniec”²⁵.

Opis zjawiska

Kwestia pochodzenia pederastii nie jest jasna wśród badaczy tematu. Najpopularniejszymi teoriami jest wiązanie tegoż zjawiska z przybyciem ludów doryckich na tereny współczesnej Grecji lub też wywodzenie go od cywilizacji minojskiej²⁶. Dla przykładu W.A. Percy nie wyklucza, iż pederastię do greckiej kultury wprowadzili „kreteńscy mędrcy, którzy [...] byli pod wpływem szamanizmu scytyjskiego, który obejmował transwestytyzm, zmianę płci oraz homoseksualną androfilie”²⁷, co miało miejsce naj-

¹⁶ Z. Abramowiczówna, *Słownik grecko-polski*, t. III, Warszawa 1962, s. 363.

¹⁷ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 125.

¹⁸ Z. Abramowiczówna, *dz. cyt.*, s. 297.

¹⁹ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 125; por. A. Pietrzycka, *dz. cyt.*, s. 75.

²⁰ J. Sowa, *Między Erosem a Arete. Przyjaźń w etyce Platona i Arystotelesa*, Łódź 2009, s. 27.

²¹ J. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 25.

²² C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 125; P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 49.

²³ J. Sowa, *dz. cyt.*, s. 27.

²⁴ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 125; P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 49.

²⁵ J. Sowa, *dz. cyt.*, s. 27.

²⁶ J. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 23–24.

²⁷ W.A. Percy, *dz. cyt.*, s. 63.

prawdopodobniej po 630 r. p.n.e.²⁸ Nie jest to zatem kwestia jasna, jednak niezależnie, którą wersję pochodzenia pederastii przyjmujemy za słuszną, możemy stwierdzić, iż *paidēraistia* w starogreckim społeczeństwie pełniła już istotną rolę w okresie archaicznym²⁹.

Pederastia, w swej klasycznej formie, zakładała specyficznego rodzaju związek między dojrzałym obywatelem polis, a młodzieńcem. By rozpocząć związek pederastyczny, mężczyzna musiał na początku uzyskać zgodę od młodzieńca, co wiązało się z różnego rodzaju zabiegami i czynnościami (w tym ofiarowywaniem podarków), by zjednać sobie przychyłność chłopca³⁰. Jeżeli mężczyźnie udało się zostać *erastesem*, rozpoczynała się kilkuletnia relacja, podczas której wprowadzał chłopca w meandry dorosłego życia społecznego oraz roli jaką będzie miał pełnić w polis. W zamian za wpojenie ideałów, wprowadzenie w życie polityczne, poznanie interesujących ludzi, naukę funkcjonowania w otaczającym go świecie, a także wspólne spędzanie czasu, ἐρωμενος ofiarowywał mężczyźnie swoje wdzięki, towarzystwo podczas sympozjonów oraz także swoje ciało, do zaspokojenia pewnych potrzeb seksualnych, oczywiście z pewnymi moralnymi zastrzeżeniami obowiązującymi obywateli.

Widać zatem, iż związek pederastyczny był oparty na widocznej dysproporcji, asymetrii. Mężczyzna przybierał rolę strony aktywnej, adorował chłopca, zabiegał o jego względy, starał się mu przypodobać, zaś młodzieniec był pasywny, starał się zachowywać dystans³¹. Mimo iż pozorna obojętność wobec *erastesia* często była jedynie ułudą, to jednak jej brak u *eromenosa*, a więc widoczna uległość mogła zostać odebrana przez innych obywateli jako coś niegodnego, a tym samym młodzieniec mógłby być zdyskredytowany w życiu społecznym³². Co ciekawe widoczną asymetrię między *erastesem* a *eromenosem* możemy dostrzegać nie tylko w kontekście procesu uwodzenia oraz seksualności, ale także kategorii intelektu oraz moralności dojrzałego mężczyzny³³, świadomego swej roli w społeczeństwie ateńskim.

Kwestia dopuszczalnego wieku chłopca była dla ówczesnych dość jasna, bowiem obiektem zainteresowań *erastesów* byli młodzieńcy wyłącznie

²⁸ Tamże, s. 63–64.

²⁹ P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 57; J. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 24; C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 159.

³⁰ Staranie się o chłopca wynikało z oczywistej przewagi liczby dorosłych nad ilością młodzieńców zdolnych do podjęcia takiego związku, w: C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 128.

³¹ A. Pietrzycka, *Hybrizein, porneusthai, paidēraistein: kilka uwag na temat greckiego homoseksualizmu*, [w:] *Ciało, seksualność, pornografia w perspektywie historycznej*, red. P. Jędrzejewski, K. Szlęzak, G. Szusztter, Kraków 2015, s. 66.

³² Tamże, s. 72, 74–75.

³³ E. Cantarella, *Section 1. Textual Evidence*, [w:] *Images of Ancient Greek Pederasty. Boys were their gods*, red. A. Lear, E. Cantarella, Routledge 2008, s. 22.

w wieku od 12 do 17, 18 lub 19 lat³⁴, czyli do wieku rozpoczynającego wiek efeba³⁵, kiedy to ów chłopcy poddawani byli tzw. *efebii*³⁶. O kwestii granicy wiekowej jasno mówi epigram Stratona z Sardes, żyjącego w II w. n.e.:

Gdy chłopiec ma lat dwanaście, raduje mnie,
 A kiedy w trzynasty rok życia wkracza, wabi mnie jeszcze bardziej.
 Lecz w wieku lat czternastu słodszy jest kwieciami miłości,
 Piętnaście zaczynając, rozkoszniej się kochać daje.
 Szesnastoletni dla bogów są wszyscy przeznaczeni,
 Zaś siedemnastoletnich nie szukam; należą do Zeusa.
 Gdy jeszcze starsi cię nęcą, już grą to być przestaje,
 Ty wtedy bowiem czekasz, by on ci odparł „tak”³⁷.

Autor wyraźnie pokazuje konkretny przedział wiekowy będący w kręgu zainteresowań pederastycznych, zaś wspominając o młodzieńcach powyżej 17/18 roku życia nawiązuje z kolei już do homoseksualnych związków dorosłych mężczyzn³⁸, potępianych przez greckie społeczeństwo³⁹.

Również malarstwo wazowe wyraźnie nieraz różnicowało *erastes* od *eromenosa*, podkreślając dysproporcję między nimi. Artyści starali się wskazać role przyporządkowane „obiektom malarskim”, zwłaszcza w parach młodocianych kochanków, gdzie różnorodne cechy fizyczne nie są jeszcze tak wyraźne. Oprócz tego, iż ἑρωμενος był zazwyczaj mniejszy od *erastes*, to charakterystyczną cechą chłopca widoczną na wazie ze zbiorów muzeum Cambridge (**ryc. 1**) są długie i gęste włosy⁴⁰. Jak podaje C. Reinsberg włosy te były symbolem szczególnej młodości, zaś chłopcy nosili je do rozpoczęcia służby wojskowej, która jak wspomniałem była granicą zakończenia związku pederastycznego⁴¹. Jednakże najbardziej charakterystyczną różnicą widoczną w przedstawieniach scen pederastycznych jest występująca broda u *erastes* (czasem także owłosienie ciała), która była symbolem dojrzałości płciowej i dorosłości mężczyzny⁴². Kwestia owłosienia ciała stanowiła pewną widoczną granicę przejścia z roli *eromenosa* w *erastes*, co widoczne jest także w epigramie Alkajosa z Messeny (przełom III i II w. p.n.e.):

³⁴ J. Sowa, *dz. cyt.*, s. 27; C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 126.

³⁵ K.J. Dover, *dz. cyt.*, s. 86.

³⁶ *Tamże*, s. 232.

³⁷ M. Johnson, T. Ryan, *Sexuality in Greek and Roman Society and Literature. A Sourcebook*, London–New York 2005, s. 133.

³⁸ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 177 (przypis nr 3).

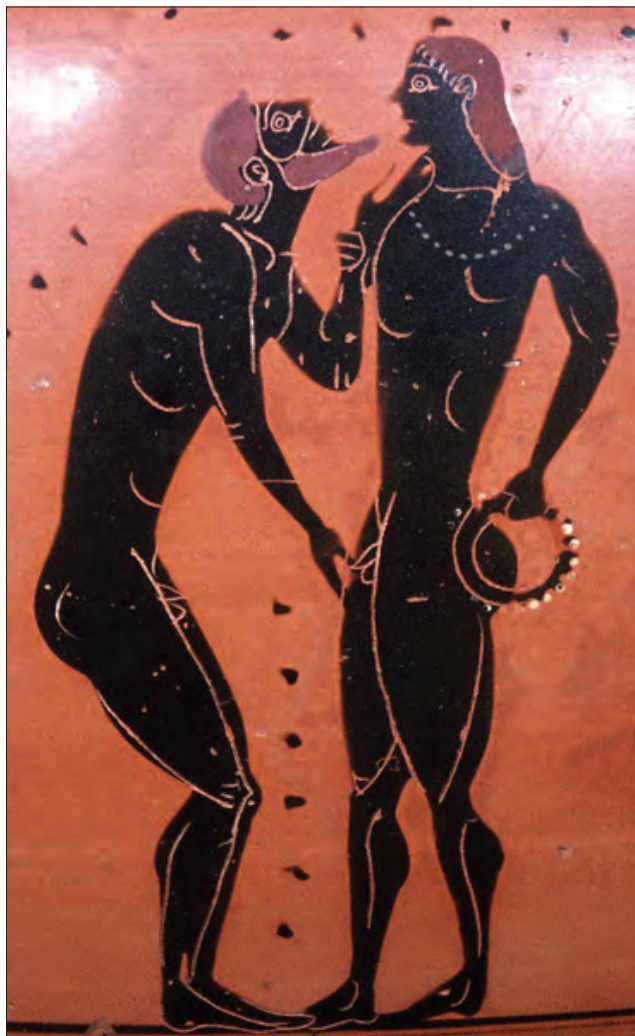
³⁹ *Tamże*, s. 127–128.

⁴⁰ A. Lear, E. Cantarella, *dz. cyt.*, s. 55–56.

⁴¹ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 126.

⁴² *Tamże*, s. 127; J. Sowa, *dz. cyt.*, s. 27.

Włos pokrywa już twe łydki, mój ukochany Nikandrosie.
Wiedz, że wkrótce pokryje on także twą twarz,
I nie tak szczodrzy, jak sam się przekonasz,
Będą twoi zalotnicy.
Bo młodość nie trwa wiecznie – miej to na uwadze⁴³.

Ryc. 1. *Erastes* dotykający podbródka i genitaliów *eromenosa*. Amfora attycka, ok. 540 r. p.n.e. (Staatliche Antikensammlungen, Monachium)
Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Erastes_eromenos_Staatliche_Antikensammlungen_1468.jpg (domena publiczna)

⁴³ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 127; P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 98.

Pedagogiczny charakter podarków

Ważnym i charakterystycznym elementem pederastii było obdarowywanie *eromenosa* przez mężczyznę różnymi podarkami. Odbywało się to zarówno w trakcie zalotów, kiedy *erastes* starał się o rozpoczęcie związku pederastycznego, ale także już w trakcie jego trwania. Wśród udokumentowanych prezentów można odnaleźć rozmaite rzeczy, które różnią się od siebie zastosowaniem, kosztem czy też symboliką. Co najistotniejsze dla przedmiotu badań pracy, wielu badaczy sądzi, iż prezenty te oprócz swej oczywistej formy uznania dla młodzieńca, miały służyć chłopcu w praktycznej nauce życia dorosłego członka wspólnoty obywatelskiej⁴⁴, począwszy od zapoznawania z podstawowymi umiejętnościami, aż po przedstawienie pewnych wartości charakterystycznych dla konkretnej grupy społecznej. Sądzę, iż w tych niepozornych przedmiotach, możemy odnaleźć elementy pedagogicznego charakteru pederastii.

Chłopcom często ofiarowywano zarówno czysto symboliczne podarki takie jak wieńce czy gałązki, jak i bardzo praktyczne przedmioty, służące wielorakiemu rozwojowi człowieka⁴⁵. Wymieniane są tu przeróżne obiekty, takie jak zabawki, kwiaty, owoce, bochenki chleba, kawałki mięsa, a także woreczki, z których część według A. Lear zawierają astragale⁴⁶, zaś niektóre pieniądze⁴⁷ (**ryc. 2**). Astragale widoczne są na przykład na kyliksie ozdobionym przez tzw. malarza Brygosa (**ryc. 3**), gdzie uwieczniona została scena zalotów *erastes* i *eromenosa*, gdzie ten drugi trzyma w dłoni otrzymany od kochanka worek astragali⁴⁸.

Istotne w kontekście pracy są z kolei prezenty związane ze sportem, takie jak piłki (**ryc. 4**), naczynia na oliwę do namaszczenia ciała, czy *strigilis*⁴⁹. Miało to oczywiście zachęcić młodzieńców do uprawiania sportu i dbania o swe ciało. Dzięki temu zapewniali sobie nie tylko sprawność fizyczną oraz bojową, lecz jednocześnie mogli także kształtować cechy swego charakteru, takie jak upór, wytrwałość, samodyscyplina czy wytrzymałość, obecne przy wyzwaniamiach sportowych⁵⁰.

⁴⁴ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 132–133.

⁴⁵ *Tamże*, s. 132; P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 62.

⁴⁶ *Astragale* – kostki do gry wykonane z przegub nóg zwierząt, zob.: L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 2012, s. 356.

⁴⁷ A. Lear, E. Cantarella, *dz. cyt.*, s. 70.

⁴⁸ *Tamże*, s. 70.

⁴⁹ *Tamże*.

⁵⁰ Zob. J. Czechowicz, *Sport w perspektywie procesu wychowawczego*, „Przegląd Pedagogiczny” 2015, nr 2, s. 161–178.

Ryc. 2. *Erastes* zabiegający o względy *eromenosa* w zamian za sakiewkę pieniędzy lub proponujący stosunek seksualny za pieniądze, inskrypcja: HO PAIS KALOS⁵¹.

Kylik ateniński, V w. p.n.e. (Metropolitan Museum of Art, Nowy York)

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Ancient_Greek_pottery_showing_pederastic_gifts_scenes#/media/File:Metropolitan_kylix_-_Man_bargaining_for_sex.jpg
(domena publiczna)

Ryc. 3. Pederastyczna scena zalotów – chłopiec trzyma w lewej dłoni prezent od *erastes*a – worek z astragalami. Kylik attycki, tzw. Malarz Brygosa, ok. 480–470 r. p.n.e. (Ashmolean Museum, Oxford)

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Pederasty_in_ancient_Greek_pottery#/media/File:Art_gr%C3%A8cia.jpg (domena publiczna)

⁵¹ Zob. A. Lear, E. Cantarella, *dz. cyt.*, s. 53; P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 63.

Wśród innych praktycznych prezentów w pederastycznym związku możemy wymienić przedmioty służące wszechstronnemu wykształceniu, jak lira (**ryc. 4**) czy tabliczka do pisania⁵². Dzięki nim chłopiec mógł poszerzać swe umiejętności pisarskie, tworzyć sztukę i ćwiczyć swój umysł. Szczególnie istotna jest tutaj lira, często pojawiająca się na wazach, mająca silne powiązanie ze sztuką i edukacją, bowiem recytacja poezji epickiej i lirycznej przy akompaniamencie liry była centralnym punktem edukacji. Dzięki temu chłopcy poznawali dzieła Homera, Hezjoda, Ezopa, a także liczną poezję liryczną⁵³, a zatem kształtowali swoją tożsamość historyczną i kulturową, poznawali podstawy wiary w bogów, a także wyrabiali w sobie umiejętność śpiewania. Lira była również istotnym przedmiotem podczas sympozjonów, podczas których chętnie śpiewano i recytowano⁵⁴. Na tego typu spotkania z chęcią uczęszczały pary pederastyczne, co jest widoczne zarówno w malarstwie wazowym np. na wazie nowojorskiej (**ryc. 5**), gdzie widoczna jest scena, gdzie jeden z biesiadników chwyta chłopca za przyrodzenie, zaś inny chłopiec trzyma w rękach lirę, na której prawdopodobnie wcześniej grał.

Prezenty mające koneksje ze sportem, jak i sztuką oraz nauką wskazywały młodym Ateńczykom na jeszcze jedną istotną kwestię – dążenie do ideału *kalos kagathos* (*kalos kai agathos*), czyli połączenia piękna i dobra⁵⁵. Pojęcie to związane silnie z kulturą i wychowaniem greckim w ciągu wieków przechodziło pewne zmiany⁵⁶, jednak dalej stanowiło pewien modelowy przykład człowieka, w którym chodziło o zachowanie pewnej równowagi między ciałem a duchem, zdolnościami fizycznymi i umysłowymi. Dlatego też w wychowaniu w Atenach stawiano nacisk na kształcenie obu sfer⁵⁷. Takie myślenie można dostrzec na kraterze ze zbiorów nowojorskich (**ryc. 4**), gdzie przedstawiony jest *erastes* przekazujący *eromenosowi* w prezencie lirę i piłkę. Widoczny jest tu zatem nacisk na to co cielesne (piłka) i duchowe, umysłowe (lira).

Najpopularniejszymi jednak oraz jednocześnie jednymi z ciekawszych rodzajów podarków miłosnych ofiarowanych przez *erastes*a kochankowi były zwierzęta. Na wazach z pederastycznymi scenami zdecydowanie najczęściej przedstawianymi prezentami są koguty (**ryc. 6, 8, 9**) oraz zające (**ryc. 7**), rzadziej obecne są jelenie (**ryc. 8**), sarny, ptactwo, psy myśliwskie

⁵² C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 132; A. Lear, E. Cantarella, *dz. cyt.*, s. 70; P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 62.

⁵³ S. Kot, *Historia wychowania*, t. I, Warszawa 1994, s. 41.

⁵⁴ J. Rybowska, „*Dionizos-Agathos Daimon*”, Łódź–Kraków 2014, s. 146.

⁵⁵ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 130; P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 65.

⁵⁶ W. Jaeger, *Paideia*, t. 1, tłum. M. Plezia, Warszawa 1962, s. 36; L. Winniczuk, *dz. cyt.*, s. 233.

⁵⁷ L. Winniczuk, *dz. cyt.*, s. 233.

Ryc. 4. Chłopiec otrzymuje w prezencie piłkę oraz lirę. Krater attycki, ok. 475–465 r. p.n.e. (Metropolitan Museum of Art., Nowy York)
Źródło: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254258>
(domena publiczna)

Ryc. 5. Scena sympozjonu, jeden z biesiadników chwyta chłopca za przyrodzenie. Kyliks attycki, ok. 500 r. p.n.e. (Metropolitan Museum of Art., Nowy York)
Źródło: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247927?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=07.286.47&offset=0&rpp=20&pos=1>
(domena publiczna)

(ryc. 9) czy gepardy⁵⁸. Arystofanes w *Ptakach* określa konkretne gatunki ptactwa, które stanowiły prezenty dla *eromenosa*:

Za jego sprawą zdobędzie kochanek
Urodziwego młokosa,
Niosąc mu w darze to parę cyranek,
To gąskę, szczygła czy kosa⁵⁹.

Z kolei w *Plutosie* mówi o psach myśliwskich i koniach:

Karion
Mówią, że chłopcy też tak samo robią [tzn. pokazują pośladki],
Nie dla kochanków, ale dla pieniędzy.
Chremylos
Lecz tak rozpustni robią, nie porządni.
Porządni nie chcą pieniędzy.
Karion
A czego?
Chremylos
Dobrego konia albo psów myśliwskich⁶⁰.

Istotna jest tu kwestia zarówno znaczenia zwierzęcego prezentu, jak i wyboru podarunku. Jedno z możliwych wyjaśnień dla obecności takich podarków w pederastycznych związkach podaje J.M. Barringer, która uważa, iż zwierzęta te były aluzją do relacji kochanków oraz procesu uwodzenia, gdzie *erastes* musiał starać się o względy młodzieńca, tak jak myśliwy poluje na swoją zdobycz⁶¹. Powyższa teza o metaforycznym podtekście prezentów jest akceptowalna ze względu na liczne przedstawianie miłosnego pożądania w aluzji do polowania, jak ma to miejsce chociażby w *Protagorasie* Platona, gdzie Sokrates „poluje na wdzięki Alkibiadesa”, Ajschines w mowie *Przeciw Timarchowi* mówi o tych, „którzy polują na chłopców”⁶², zaś w *Fajdrosie* występuje porównanie miłości pederastycznej do upodobania wilków do owiec⁶³: „Jak wilcy lubią barana, tak chłopca kocha miłośnik”⁶⁴. Jednakże istotna jest tu także warstwa pedagogiczna, gdzie każdy z tych podarków miał konkretne zastosowanie w kształtowaniu charakteru i zdolności mło-

⁵⁸ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 133; A. Lear, E. Cantarella, *dz. cyt.*, s. 70.

⁵⁹ Arystofanes, *Ptaki*, tłum. A. Sandauer, Warszawa 1965, s. 55.

⁶⁰ Tenże, *Lizystrata, Sejm kobiet, Plutos*, tłum. J. Ławińska-Tyszkowska, Wrocław 2005, s. 223.

⁶¹ *Tamże*, s. 85–86.

⁶² K.J. Dover, *dz. cyt.*, s. 108.

⁶³ *Tamże*, s. 108.

⁶⁴ Platon, *Fajdros*, tłum. W. Witwicki, Kęty 2002, s. 43.

dzieńca. W przypadku poszczególnych zwierząt ofiarowywanych *eromenosowi*, każde z nich posiadało indywidualną symbolikę, która zostanie przedstawiona poniżej.

Najpopularniejszym prezentem pederastycznym był kogut. Widoczny jest on między innymi na wazie oksfordzkiej (**ryc. 6**) przedstawiającej *erastes*a przekazującego chłopcu w darze koguta. Zwierzę to nie było stworzeniem dzikim, na które się poluje, więc ewentualne koneksje z metaforycznym polowaniem na *eromenosa* tracą na znaczeniu. Istotne staje się tu powszechne w świecie greckim kojarzenie tych zwierząt z wojną i walką. Jak podaje Plutarch, kogut był ściśle związany ze spartańską praktyką wojorską, bowiem „w Sparcie były wódz, jeśli cel osiągnie drogą podstępny czy pertraktacji, składa się w ofierze wołu, a jeśli drogą wojenną, to koguta”⁶⁵. Dodatkowo grzebień hełmu hoplity miał na celu nawiązać do przydatek głowowych koguta⁶⁶. Z kolei w Atenach popularne były coroczne walki kogutów w teatrze⁶⁷, co tłumaczy powiązanie koguta z wojowniczością. Dodatkowo aktywność tę można łączyć z arystokracją, bowiem rozrywka ta miała być typowa dla arystokracji przed okresem wojen perskich, co może również tłumaczyć silny związek koguta z pederastią⁶⁸. Można zatem z tych informacji wnioskować, iż starcia tych zwierząt miały ukazywać chłopcu współzawodnictwo między przedstawicielami jednego gatunku, co pozwalało zrozumieć dziecku zasady rywalizacji w społeczeństwie polis oraz brutalne zagrywki polityczne rządzące światem dorosłych mężczyzn. Prezent taki miał również wskazać *eromenosowi* wagę ciężaru fizycznej oraz jego wojowniczej roli w społeczeństwie jaką będzie musiał w przyszłości przyjąć, by wypełnić swoje obywatelskie powinności⁶⁹.

Oprócz tego kogut, ze względu na skojarzenie z walecznością, męstwem i wojskiem, był także symbolem męskości oraz męskiej potencji seksualnej⁷⁰. Wskazywał więc na dominację i pierwszeństwo mężczyzny w świecie oraz jego niepodważalne prawo do władzy w społeczeństwie⁷¹ oraz był po prostu symbolem męskiej sprawności seksualnej. Możliwe, iż tak jak podaje

⁶⁵ Plutarch, *Żywoty sławnych mężów (z żywotów równoległych)*, t. 2, tłum. M. Brożek, Wrocław 2004, s. 431; J.M. Barringer, *dz. cyt.*, s. 92.

⁶⁶ J.M. Barringer, *dz. cyt.*, s. 92.

⁶⁷ *Tamże*, s. 90.

⁶⁸ *Tamże*, s. 92; dopiero po wojnach perskich walki kogutów upowszechniły wśród niearystokratycznych Ateńczyków, dzięki Temistoklesowi, który ustanowił coroczne święto dla upamiętnienia zwycięstwa nad Persami, podczas którego odbywały się walki kogutów, w: L. Winniczuk, *dz. cyt.*, s. 356–357.

⁶⁹ Każdy obywatel greckiego polis miał obowiązek służby wojskowej, oczywiście w różnym wymiarze (co wynikało zarówno z charakteru polis, jak i jego pozycji majątkowej).

⁷⁰ C. Reinsberg, *dz. cyt.*, s. 132.

⁷¹ *Tamże*, s. 133.

J.M. Barringer, wizerunek koguta w scenach pederastycznych oznacza nie tylko same zaloty, ale także ducha walki, jakiego miał posiadać *eromenos*, ponieważ oczekiwano, iż młodzieniec oprze się *erastesowi* w zalotach i kontakcie seksualnym⁷².

Drugim najpopularniejszym zwierzęciem–prezenterem jest zając, widoczny na zdobieniu kyliksu ze zbiorów Luwru (**ryc. 7**), gdzie mężczyzna przekazuje chłopcu żyjącego zająca w formie prezentu. Zwierzę to miało dwa zasadnicze znaczenia wynikające z jego rzeczywistych cech usposobienia, a mianowicie szybkość i przebiegłość oraz płodność⁷³. Dwa pierwsze aspekty zachowania zająca wpływały na to, iż był on używany jako cel łowiecki przy polowaniu z psami myśliwskimi, lecz był także ogólnym symbolem polowania. Dzięki temu chłopiec, wzorując się na *erastesie* uczył się reguł łowiectwa⁷⁴, zasad tropienia, odczuwał radość z pościgu za zwierzęciem, a wreszcie satysfakcję z udanego polowania. Powodowało to, iż ἔρωμενος poznawał i rozwijał umiejętności łowieckie, które były potrzebne jako rzeczywista umiejętność zdobycia pokarmu, jak i uchodziły za pozytywne cechy męskie. Co istotne szybkość i przebiegłość, charakteryzujące zające, były również cechami pożądanymi u greckich hoplitów⁷⁵.

Z kolei druga cecha charakterystyczna zająca, tzn. płodność, jest przez historyków mniej akcentowana, jednak należy ją również zauważyć. Uważano bowiem zające za jedno z najbardziej płodnych zwierząt⁷⁶, co prawdopodobnie miało sugerować młodzieńcowi obowiązek posiadania potomstwa przez obywatela polis, najlepiej jak najliczniejszego. Aspekt ten znowuż kierował chłopca ku pewnym zasadom społecznym obowiązującym w polis, bowiem „małżeństwo i płodzenie potomstwa było dla wielu ówczesnych Ateńczyków przede wszystkim powinnością wobec państwa”⁷⁷.

Wśród zwierząt składanych w prezencie *eromenosowi* możemy znaleźć również jelenie oraz jelonki. Są one zazwyczaj przedstawiane jako małe, trzymane przez człowieka, bądź stojące samodzielnie na ziemi, obok kochanków⁷⁸. Taką scenę przedstawia waza ze zbiorów RISD Museum of Art. (**ryc. 8**) gdzie widoczny po lewej stronie mężczyzna, zwraca się ku chłopcu, trzymającemu koguta i innego ptaka, zaś obok nich stoi jeleni złożony w prezencie.

⁷² J.M. Barringer, *dz. cyt.*, s. 94. Zob.: *tamże*, s. 7.

⁷³ *Tamże*, s. 95.

⁷⁴ A. Lear, E. Cantarella, *dz. cyt.*, s. 113.

⁷⁵ J.M. Barringer, *dz. cyt.*, s. 97.

⁷⁶ *Tamże*, s. 95.

⁷⁷ P. Fijałkowski, *dz. cyt.*, s. 74.

⁷⁸ J.M. Barringer, *dz. cyt.*, s. 98.

Ryc. 6. *Erastes* ofiarowujący *eromenosowi* koguta, inskrypcja: HO PAIS KALOS.

Kylik ateński, V w. p.n.e. (Ashmolean Museum, Oxford)

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Ancient_Greek_pottery_showing_pederastic_gifts_scenes#/media/File:Red_figure_pottery,_AshmoleanM,_Man_offering_a_gift_to_boy,_AN_1896-1908_G.279,_142597.jpg (domena publiczna)

Ryc. 7. *Erastes* wręczający *eromenosowi* zającą w podarunku.

Kylik attycki, ok. 480 r. p.n.e. (Luwre)

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pederastic_gifts_Macron_Louvre_G142_n3.jpg (domena publiczna)

Ryc. 8. *Erastes* przekazujący w darze jelenia i ptactwo. Amfora attycka, ok. 550–540 r. p.n.e. (Museum of Art, Rhode Island School of Design)
 Źródło: https://risdmuseum.org/art-design/collection/storage-jar-amphora-131479?return=%2Fart-design%2Fcollection%3Fsearch_api_fulltext%3DPainter%2Bof%2BLouvre%26field_type%3DAll%26op%3D (domena publiczna)

Ponownie pojawia się tu metafora uwodzenia *eromenosa* do polowania, co widoczne jest również w literaturze, gdzie *paidikia* jest porównywany do jelonka⁷⁹. Jednakże istotniejsze w przypadku jelenia jako podarku, jest jego pedagogiczne znaczenie dla rozwoju chłopca. Tak jak w przypadku zająca, zwierzę to mogło być użyte jako cel łowiecki, dzięki czemu *έρωμενος* mógł uczyć się zasad myślistwa. Dodatkowo w starożytności jelenia utożsamiano z pewnymi cechami, które mogły być wzorem do naśladowania dla chłopca. Według Eliana Klaudiusza jeleń jest zadowolony z tego co ma, raduje się ze swego losu: „Cervus, ut audio, ad vivendum praesentibus contentus est, nec plura desiderat, imo vero hominibus temperantius multo ventri moderatur”⁸⁰, a według Arystotelesa zwierzę to jest inteligentne, ale nieśmiałe⁸¹.

⁷⁹ *Tamże*, s. 98.

⁸⁰ Claudius Aelianus, *De natura animalium*, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Aelian/de_Natura_Animalium/6*.html (dostęp: 13.12.2020).

⁸¹ J. Barringer, *dz. cyt.*, s. 98.

Ryc. 9. *Erastes* przekazujący w darze psa myśliwskiego i ptactwo. Amfora attycka, ok. 550–540 r. p.n.e. (Museum of Art, Rhode Island School of Design)

Źródło: https://risdmuseum.org/art-design/collection/storage-jar-amphora-131479?return=%2Fart-design%2Fcollection%3Fsearch_api_fulltext%3DPainter%2Bof%2BLouvre%26field_type%3DA11%26op%3D (domena publiczna)

Cechy te, utożsamiane z jeleniem, mogły być prawdopodobnie wymagane od „oblubieńca”, jednakże zapewne większy nacisk kładziono na koneksję jelenia z myślistwem.

Wcześniej wspomniane przez Arystofanesa w *Plutosie* psy myśliwskie (ryc. 9) oraz konie nie były jedynie drogimi podarkami, lecz stanowiły ważny element pedagogiczny pederastycznego związku. Były one symbolami arystokratycznego życia⁸², lecz przede wszystkim wykorzystywano je podczas polowań. Widoczne jest to między innymi u Ksenofonta w *Podręczniku Łowiectwa*, gdzie autor podkreśla, iż myślistwo to sport kosztowny, ze względu na potrzebę posiadania właśnie koni i psów⁸³. Z kolei Platon zwraca uwagę na silnie wychowawczy charakter myślistwa, wskazując na „dobre polowanie” przy użyciu wspomnianych wyżej zwierząt: „pozostaje więc dla

⁸² J.M. Barringer, *The Hunt in Ancient Greece*, Baltimore 2001, s. 88.

⁸³ L. Winniczuk, dz. cyt., s. 71

wszystkich, którym zależy na zdobyciu boskiej dzielności, jeden tylko najlepszy sposób polowania: z końmi i psami uganiać się za dzikim zwierzem i, kładąc go siłą swych uderzeń i pocisków, męstwu własnych rąk zawdzięczać zwycięstwo”⁸⁴.

Podsumowanie

Z pewnością można się zgodzić ze stwierdzeniem, iż miłość pederastyczna była jednym z istotnych czynników wpływających na grecką cywilizację, a nawet z tym, iż była „najcenniejszym środkiem wychowawczym”⁸⁵. Jak pisał Marrou: *pajdeja* [tzn. *wychowanie*] osiąga swój cel poprzez *pajderasteja*⁸⁶. W związku z tym nie może dziwić stwierdzenie, iż na podstawie podanych przykładów z literatury oraz malarstwa wazowego można sądzić, iż podarki w związku pederastycznym miały dwa zasadnicze znaczenia. Pierwszym z nich było zjednanie przychylności *eromenosa* w trakcie założeń oraz w czasie trwania związku pederastycznego, co niewątpliwie miało miejsce i jako skuteczny środek było chętnie wykorzystywane przez *erastesów*. Jednakże należy na prezenty spojrzeć również z innej perspektywy, która pozwała dostrzec ich pedagogiczne zastosowanie w kształtowaniu młodego charakteru i wychowywaniu chłopca na porządnego obywatela. W duchu tej interpretacji ofiarowywane zwierzęta miały w sposób symboliczny pozwolić na zrozumienie funkcjonowania społeczeństwa, w którym młodzieniec już za kilka lat miał pełnić konkretną rolę. Z kolei przedmioty związane ze sportem i edukacją wskazywały na rozwój wewnętrznych cnót chłopca oraz zewnętrznej piękna według ideału *kalos kagathos*, dzięki czemu późniejszy obywatel mógł szczylić się równowagą ciała i duszy. Oczywiście pozostaje odrębną kwestią, ile osób w rzeczywistości tak traktowało owe prezenty, a na ile była to jedynie korzyść materialna, jednak sprawa ta pozostaje otwarta do dalszych badań.

⁸⁴ *Tamże*, s. 71–72; Platon, *Prawa*, tłum. M. Maykowska, Warszawa 1997, s. 301.

⁸⁵ H.I. Marrou, *Historia wychowania w starożytności*, tłum. S. Łoś, Warszawa 1969, s. 64.

⁸⁶ *Tamże*, s. 66.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Arystofanes, *Lizystrata, Sejm kobiet, Plutos*, tłum. J. Ławińska-Tyszkowska, Wrocław 2005.
- Arystofanes, *Ptaki*, tłum. A. Sandauer, Warszawa 1965.
- Claudius Aelianus, *De natura animalium*, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Aelian/de_Natura_Animalium/6*.html (dostęp: 13.12.2020).
- Johnson M., Ryan T., *Sexuality in Greek and Roman Society and Literature. A Sourcebook*, Routledge, London 2005, <https://1lib.eu/book/702641/f30253> (dostęp: 3.11.2020).
- Platon, *Fajdros*, tłum. W. Witwicki, Kęty 2002.

Opracowania

- Abramowiczówna Z., *Słownik grecko-polski*, t. III, Warszawa 1962.
- Barringer J.M., *The Hunt in Ancient Greece*, Baltimore 2001.
- Czechowicz J., *Sport w perspektywie procesu wychowawczego*, „Przegląd Pedagogiczny” 2015, nr 2, <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3676/Jan%20Czechowski%20Sport%20w%20perspektywie%20procesu%20wychowawczego.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (dostęp: 15.11.2020).
- Dover K.J., *Homoseksualizm Grecki*, tłum. J. Margański, Kraków 2004.
- Fijałkowski P., *Seksualność, psyche, kultura. Homoerotyzm w świecie starożytnym*, Warszawa 2007.
- Jaeger W., *Paideia*, t. 1, tłum. M. Plezia, Warszawa 1962.
- Kot S., *Historia wychowania*, t. I, Warszawa 1994.
- Lear A., Cantarella E., *Images of Ancient Greek Pederasty. Boys were their gods*, London 2008, https://ia800109.us.archive.org/33/items/ANDREW_LearEvaCantarellaImagesOfAncientGREEKPEDERASTY2008/ANDREW_Lear%2C_Eva_Cantarella%5D_Images_of_Ancient_GREEK%20PEDERASTY%20%5B2008%5D.pdf (dostęp: 10.12.2020).
- Lengauer W., *Eros and politics in Athens of the Fourth Century B.C.*, „Res Historica” 2010, t. 29, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Res_Historica/Res_Historica-r2010-t29/Res_Historica-r2010-t29-s81-93/Res_Historica-r2010-t29-s81-93.pdf (dostęp: 1.12.2020).
- Marrou H.I., *Historia wychowania w starożytności*, tłum. S. Łoś, Warszawa 1969.
- Murray O., *Człowiek i formy życia społecznego*, [w:] *Człowiek Grecji*, red. J.P. Vernant, tłum. P. Bravo, Ł. Niesiołowski-Spano, Warszawa 2000.
- Nissinen M., *Homoeroticism in the biblical world. A historical perspective*, Minneapolis 1998.
- Percy W.A., *Pederasty and Pedagogy in Archaic Greece*, Urbana 1996.
- Pietrzycka A., *Hybrizein, porneusthai, paiderastein: kilka uwag na temat greckiego homoerotyzmu*, [w:] *Ciało, seksualność, pornografia w perspektywie historycznej*, red. P. Jędrzejewski, K. Szlęzak, G. Szusztter, Kraków 2015, https://www.academia.edu/10203957/Cia%C5%82o_Seks_ualno%C5%9B%C4%87_Pornografia_w_perspektywie_historycznej (dostęp: 1.12.2020).

- Reinsberg C., *Obyczaje seksualne starożytnych Greków*, tłum. B. Wierzbicka, Warszawa 1994.
- Rhodes J.M., *Eros, Wisdom and Silence: Plato's Erotic Dialogues*, Columbia 2003.
- Rodzoń-Malek J., *W jaki sposób mówi się w polszczyźnie o homoseksualizmie i osobach homoseksualnych? Analiza leksyki na podstawie danych leksykograficznych i tekstowych*, nieopublikowana praca doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. prof. UW Doroty Zdunkiewicz-Jedynak, Uniwersytet Warszawski, Wydział Polonistyki. Zakład Leksykologii, Stylistyki Teoretycznej i Kultury Języka Polskiego, Warszawa 2012, <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/204/Doktorat-J.Rodzoń-Malek.pdf?sequence=1> (dostęp: 10.12.2020).
- Rybowska J., *Dionizos – Agahtos Daimon*, Łódź–Kraków 2014.
- Sieradzan J., *Bez paiderasteia nie ma paideia: pedagogiczny aspekt pederastii starogreckiej*, „IDEA – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych” 2009, t. XXI, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/1442/1/Idea_2009_21_Sieradzan.pdf (dostęp: 5.11.2020).
- Sowa J., *Między Erosem a Arete. Przyjaźń w etyce Platona i Arystotelesa*, Łódź 2009.
- Węcowski M., Wolicki A., Wipszycka E., Bravo B., *Historia starożytnych Greków. T. 2: Okres klasyczny*, Warszawa 2009.
- Winniczuk L., *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 2012.
- Wipszycka E., Bravo B., *Historia starożytnych Greków. T. 1: Do końca wojen perskich*, Warszawa 1988.

Patrik Grancow

THE PEDAGOGICAL CHARACTER OF PEDERASTY IN ANCIENT GREECE IN THE LIGHT OF SELECTED GIFTS

Pederasty occurring in ancient Greece, was an essential element of its culture and identity. It had a considerable influence on the formation of the society of ancient Greece. The entire institution of pederasty had some specific framework and rules of functioning, but this article mainly focuses on the issue of giving gifts to *eromenos* by *erastes*. Selected examples of historical sources help in the correct interpretation of the gifts, their meaning, reasons and circumstances, in which they were given to the lover. This allows the discovery of the pedagogical and educational nature of pederasty and its impact on Greek society.

Keywords: pederasty, eromenos, erastes, gifts, animals, pedagogy, pottery.